

Tadeusz Zienkiewicz

Poeci Młodej Muzy i ich udział w polskim życiu literackim w latach 1906-1914 : zarys problematyki

Acta Polono-Ruthenica 1, 149-156

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tadeusz Zienkiewicz
Olsztyn

Poeci Młodej Muzy i ich udział w polskim życiu literackim w latach 1906 - 1914. Zarys problematyki

Spośród poetów należących do ugrupowania Młoda Muza, jedynie Bohdan Łepki doczekał się w ostatnich latach kilku opracowań w językach ukraińskim i polskim.¹ O innych, jeszcze niedawno pomijanych bądź marginesowo traktowanych w zarysach historii literatury, pisze się już dzisiaj szerzej (choć jeszcze nie o wszystkich). Przykładów dostarczyć może *Історія української літератури ХХ століття. Книга перша*, pod red. W.H. Donczyka, Kijów 1993 i odbyta rok wcześniej, bo w listopadzie 1992 roku, sesja naukowa zorganizowana przez Instytut Literatury im. T. Szewczenki Akademii Nauk we Lwowie na temat „Молода Муза і літературний процес кінця ХІХ століття в Україні і Європі”. Jak słusznie napisał w roku 1977 Włodzimierz Mokry,² poeci tego ugrupowania zasługują na wnikliwą uwagę polskiego badacza. Badań wymaga szczególnie ich uczestnictwo w polskim życiu literackim.

Prawie 90 lat temu, w kawiarni przy placu Bernardyńskim, gdzie zbierał się artystyczny Lwów, grupa młodych poetów ukraińskich, przyjaciół, w wyniku prowadzonych tu dyskusji postanowiła utworzyć własny organ prasowy wyrażający ich credo artystyczne i życiowe. 24 lutego 1906 roku ukazał się pierwszy numer dwutygodnika „Swit”. W skład ko-

¹ М.К. Сивіцький, *Богдан Лепкий*, Київ 1993; Ф. Погребенник, *Богдан Лепкий*, Київ 1993; Б. Лепкий, *Твори в двох томах*, wstęp М. Льницький, Київ 1991; *Sesja poświęcona działalności naukowej i literackiej Bohdana Lepkiego w 50-tą rocznicę śmierci - 16 X 1991 r.*, Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze, t. 1-2, pod red. R. Łuznego i W. Mokrego, Kijów-Kraków 1993; T. Zienkiewicz, *Nuta religijna w liroyce Bohdana Lepkiego*, [w:] *W kręgu kultury ukraińskiej*, pod red. W. Pilata. Olsztyn 1995.

² *Uwagi o dorobku ukrainistyki historycznoliterackiej w ostatnim dziesięcioleciu. Stan i potrzeby badań*, „Slavia Orientalis”, 1977, nr 3, s. 329.

legium redakcyjnego weszli: Wołodymyr Birczak (1881 - 1945?), Mychajło Jackiw (1873 - 1961), Petro Karmański (1878 - 1956), Ostap Łucyj (1883 - 1979). Współpracę z piśmem podjęli: Wasyl Paczowski (1878 - 1942), Stepan Czarnecki (1881 - 1944), Bohdan Łepki (1872 - 1941), Sydir Twerdochlib (1886 - 1922), krytyk i poeta Wasyl Szczurat (1871 - 1948). W ten sposób ukształtowało się ugrupowanie modernistów (nazywających siebie symbolistami), które nie stanowiło formalnie grupy poetyckiej. Do nich dołączył kompozytor i poeta Stanisław Ludkewycz (1879 - 1979), Mychajło Rudnycki. Autorzy antologii, opublikowanej w Kijowie w roku 1989,³ umieścili w tym tomie notki biograficzne i utwory jeszcze innych poetów z kręgu Młodej Muzy, jak: Ostap Hrycaj (1881 - 1945), Osyp Szpytko (1869 - ?), Franc Kokowski (1885 - 1945), Meletij Kiczura (1881 - 1939?), Mykoła Hołubec (1891 - 1942). Należy podkreślić, że wszyscy oni żyli na terenie Galicji, głównie we Lwowie, a także w Krakowie i przez dłuższy lub krótszy okres w innych miejscowościach, takich jak: Brzeżany, Tarnopol, Stanisławów, Brody, Kołomyja, Drohobycz, Złoczów, Przemyśl, Sanok, a więc w ośrodkach, w których istniało polskie życie literackie. W Krakowie i Lwowie było ono bogate i różnorodne, oparte na wszystkich dostępnych w tej epoce instytucjach, licznym środowisku twórczym. W miejscowościach będących ośrodkami prowincjonalnymi było oczywiście licznie małe środowisko literackie i niewielka liczba instytucji upowszechniania i udostępniania literatury, jak gimnazjum, księgarnia, biblioteka, niekiedy lokalna prasa, wydawnictwo.

W tytule określono cezurę czasową przypadającą na lata 1906 - 1914, a więc od ukazania się „Switu” do wybuchu I wojny światowej. Ta końcowa data stanowi również granicę działalności tego ugrupowania, które, po zamknięciu „Switu” w roku 1907, skupiło się wokół innych czasopism i wydawnictwa „Młoda Muza”. Lata wojny wniosą do twórczości tych poetów nową tematykę, zmuszą do rewizji dotychczasowych poglądów na sztukę. Po roku 1918 większość z nich pozostanie na terenie Galicji wchodzącej teraz w skład Rzeczypospolitej. W życiu literackim Polski odrodzonej uczestniczyć będzie właściwie tylko Bohdan Łepki, w ograniczonym stopniu Stepan Czarnecki i Wasyl Paczowski. Inni za-

³ *Молода Муза. Антологія західно-української поезії початку ХХ століття*, Київ 1989.

milkną, zajęci pracą zawodową i społeczną, jeszcze inni znajdą się poza granicami, a najbardziej aktywny w polskim życiu literackim przed rokiem 1914 - Sydir Twerdochlib - zostanie skrytobójczo zabity w 1922 roku.

Gdy mówimy o powstaniu ugrupowania Młoda Muza, jego programie, należy zwrócić uwagę na rolę, jaką odegrał Kraków jako ówczesna artystyczna stolica Polski w biografii twórczej poszczególnych poetów. Petro Karmański w swoim szkicu *Українська богема* wydanym w roku 1936 wyraźnie tę rolę akcentował:

[...] Wątpić należy, czy bez wpływu Krakowa utworzyłaby się oddzielna grupa twórców, o własnym obliczu, która uzyskała w historii naszej literatury nazwę „Młoda Muza”. [...] Cóż dziwnego, że myśmy skierowali tęskny wzrok na Zachód, że niektórzy z nas, jak tonący, wyciągnęli ręce do odnowionej i oczyszczonej z fałszywego patriotycznego romantyzmu poezji Młodej Polski? Dzięki związkom i przyjaciołom, Stefanyka, Łepkiego, Łuckiego i Nowakowskiego z Wyspiańskim, Przybyszewskim, Orkanem, Tetmajerem i innymi koryfeuszami nowej poezji znajdowaliśmy duchowy kontakt z nimi. I ta platoniczna więź nie była bezpłodna.

Autor tego szkicu podkreśla rolę Bohdana Łepkiego jako łącznika pomiędzy grupą ukraińskich poetów a Krakowem:

[...] Nauczył nas wiele: nauczył nas spojrzenia na Zachód, choć cały nasz pietyzm dla Zachodu kończył się zwyczajnie na Krakowie, na Młodej Polsce z jej modernizmem.⁴

Zorjana Lachowicz w referacie wygłoszonym na wymienionej sesji poświęconej Młodej Muzie,⁵ powołując się na artykuł Łuckiego *Молода Муза* zamieszczony w piśmie „Діло” z 28 listopada 1907 roku, pisze, że poeci tego ugrupowania nie tworzyli systemu, tematyka ich utworów, motywy filozoficzne, przewijające się w ich poezji, były wtórne wobec Młodej Polski. Literatura polska odegrała rolę pośrednika, była pomostem pomiędzy Młodą Muzą a poezją Młodych Niemiec, Młodej Belgii. Pracu-

⁴ П. Карманський, *Українська богема*, [w:] *Молода Муза. Антологія*, s. 272, 280.

⁵ З. Ляхович, „Молода Муза” на шляху до модернізму, [w:] „Молода Муза” і процес кінця ХІХ - початку ХХ століття в Україні і Європі. Тези доповідей наукової конференції, Львів 1992, s. 15-17.

jący w Krakowie B. Łepki, studiujący na Uniwersytecie Jagiellońskim Ostap Łucki, przebywający tu Wasyl Stefanyk, dzięki swoim kontaktom z instytucjami polskiego życia literackiego (głównie redakcjami pism), z polskim środowiskiem literackim ułatwiali kontakty innym, którzy zaistnieli w życiu literackim Krakowa: Sydorowi Twerdochlibowi i Mychajłowi Jackiwowi. Te związki zaowocują pojawieniem się utworów poetów Młodej Muzy (w przekładzie na język polski) na łamach prasy krakowskiej, wzrostem zainteresowania literaturą ukraińską przez redakcje pism, np. „Krytykę”, instytucje naukowe, takie jak Klub Słowiański i jego organ „Świat Słowiański”⁶. Twórcą, który najbardziej przyczynił się do popularyzacji literatury ukraińskiej w Polsce, był niewątpliwie Władysław Orkan. Jego związki ze Stefanykiem i Łepkim oraz rola, jaką odegrał w zbliżeniu obu narodów, doczekały się opracowań na Ukrainie i w Polsce.⁷

W opublikowanej w 1911 roku we Lwowie *Antologii współczesnych poetów ukraińskich* w przekładzie Sydira Twerdochliba, Orkan - w przedmowie do tego zbiorku - zwrócił uwagę na najmłodsze pokolenie poetów ukraińskich, którzy „wybili się na czoło”, wymieniając Karmańskiego, Paczkowskiego, Łuckiego, Czarneckiego i Twerdochliba. W zakończeniu Orkan pisze:

[...] Każdy rok przynosi nowe nazwiska. Czy fala czasu wyniesie tego, który wieki przeskoczy?... Z tych, których wymieniłem, wielu ma drogę przed sobą.
Życzę narodowi bratniemu geniusza.⁸

Wstępem opatrzył też Orkan tom opowiadań Mychajła Jackiwa *Wieczorne psoty*. I tu w zakończeniu stwierdził:

⁶ Zob. *Klub Słowiański w Krakowie. Sprawozdanie z trzechlecia*, „Świat Słowiański”, 1905, t. 1; E. Sławęcka, *Literatura ukraińska w działalności Krakowskiego Klubu Słowiańskiego (1910 - 1914)*, [w:] *Z dziejów stosunków literackich polsko-ukraińskich*, pod red. S. Kozaka i M. Jakóbca, Warszawa 1974.

⁷ Zob. Г. Вервес, *Владислав Оркан і українська література*, Київ 1962; М.К. Сивіцький, *Богдан Лепкий*, s. 58-70, a także: Б. Лепкий, *Гарно було... Альманах українського студентського життя в Кракові*, Kraków 1931.

⁸ *Antologia współczesnych poetów ukraińskich*, przeł. S. Twerdochlib, wstęp W. Orkan, Lwów 1911, s. 15.

Niechże ten nowy zbiorek będzie dalszą kładką mostu, który pragniemy rzucić ku wzajemnemu zrozumieniu się i zbliżeniu nad przepaścią, głębią przez obustronne szowinizmy.⁹

Rola Jackiwa w polskim i ukraińskim życiu literackim, autora kilku zbiorów opowiadań wydanych drukiem przez oficyny polskie¹⁰ oraz Twerdochliba, niestrudzonego tłumacza zarówno poezji, jak i prozy ukraińskiej na język polski, wymagają wciąż badań. Niezjący już Wołodimir Łuczuk zajmował się poszukiwaniem tłumaczeń przez Ostapa Łuckiego poezji polskiej na język ukraiński, ale swojej pracy nie ukończył¹¹. Poeta ten publikował w polskiej prasie artykuły, np. *Stan Kulturalny Rusi galicyjskiej*, zamieszczony w nr. 3 „Krytyki” z 1904 roku.

Większość twórców z kręgu Młodej Muzy związana była ze Lwowem. Jeszcze w połowie lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia mogła zetknąć się z nowinkami literackimi, słuchając np. odczytów przybyłego tu Zenona Przesmyckiego (Miriamy) czy sięgając do miejscowej prasy polskiej. Lwów z uniwersytetem, czasopismami ukraińskimi, wydawnictwami stwarzał możliwości publikowania utworów, chociaż różnie bywało z zainteresowaniem odbiorców twórczością poetycką w języku ukraińskim. Wiersze twórców z kręgu Młodej Muzy znaleźć można na łamach polskich pism „Nasz Kraj” i „Widnokreghi”, a oryginalne polskie wiersze Osipa Szpitki w „Monitorze”. Konieczne jest zbadanie zawartości literackiej „Kuriera Lwowskiego” i dodatków „Tydzień”, „Słowo Polskie”. Do pisma tego bowiem wysyłali swoje utwory poeci ukraińscy, w tym Wasyl Szczurat.

Literaturę ukraińską uwzględniali wydawcy lwowscy, właściciele księgarni nakładczych: B. Połoniecki, J. Maniszewski, L. Chmielewski. We Lwowie mieszkali poeci, którzy szczególnie byli bliscy twórcom tego ugrupowania. Od 1889 przebywał tu Jan Kasproicz. O jego kontaktach z poetami Młodej Muzy niewiele jeszcze wiemy.

Polskie życie literackie, i to nie tylko w Galicji, przybierało w pewnych okresach charakter dynamiczny. Tak działo się w związku z ogól-

⁹ M. Jackiw, *Wieczorne psoty. Dziewczyna na czarnym rumaku i inne opowiadania*, z ukraińskiego przeł. S. Twerdochlib. Lwów 1910.

¹⁰ Prócz wymienionych zbiorów, ukazał się też *Dorycki krużganek*, Lwów 1908.

¹¹ Zob. П. Ляшкевич, *Володимир Лучук – дослідник и видавець творчості молодомузців*, [w:] „Молода Муза” і літературний процес, s. 4-5.

nopolskimi obchodami rocznic czy w dniach żałoby po śmierci wybitnego przedstawiciela literatury. Za przykład mogą tu służyć uroczystości Roku Słowackiego. Setną rocznicę urodzin tego poety uczczono we Lwowie, Krzemieńcu (tu odbyły się centralne uroczystości na Ukrainie), w Kijowie i w innych miastach na terenie Galicji, Wołynia i Podola.¹² Wspominam tu o Kijowie dlatego, że udział w tych obchodach zaznaczyli też poeci z kręgu Młodej Muzy.

W roku 1909 zaczął ukazywać się tu „Przegląd Krajowy”, pismo, które w swoim założeniu wysunęło na czoło sprawę stosunku do Ukraińców. Ton pismu nadawał Wacław Lipiński (Wiaczesław Łypynśky), zwolennik sojuszu ziemiaństwa i inteligencji polskiej z narodowym ruchem ukraińskim. „Przegląd Krajowy” szeroko uwzględniał tematykę ukraińską w poszczególnych działach pisma i współpracował z kilkoma przedstawicielami literatury ukraińskiej, w tym z Łepkim i Twerdochlibem, zamieszczając na swoich łamach utwory i artykuły Łepkiego, wiersze Paczowskiego i Jackiwa. W związku z Rokiem Słowackiego pismo wydało specjalną ilustrowaną wkładkę do nr. 9 pt. *Rok Jubileuszowy Juliusza Słowackiego* oraz poświęciło temu poecie część nr. 11/12. W tych publikacjach położono nacisk na jego związki z Ukrainą. W nr. 11/12 zamieszczono artykuł *Święte przymierze pióra B.Ł.*, prawdopodobnie Bohdana Łepkiego, przedstawiający więzi Słowackiego z ziemią ukraińską. W tekście zamieszczono też kilka utworów (bądź fragmentów) poety.

We Lwowie ukazał się szkic W. Szczurata *Словацький в українським тисьменстві*, Lwów 1909. Twerdochlib napisał wówczas wiersz *Як тужить трембіта* z dedykacją: *Снивцєви „Швейцарії”*, przetłumaczył na język ukraiński *Ojca zadzumionych i W Szwajcarii*.

Zbadania wymaga udział Ukraińców w innych obchodach, np. w odprowadzaniu na Cmentarz Łyczakowski trumny ze zwłokami Marii Konopnickiej. Wiadomo, że w kondukcje żałobnym było sporo Rusinów. Zbadać należy, jak ukraińskie środowisko literackie we Lwowie uczciło pamięć tej poetki, która była szczególnie bliska wielu twórcom, w tym Łepkiemu.

Oddzielny problem stanowi funkcjonowanie literatury polskiej w ut-

¹² O obchodach w Kijowie por. T. Zienkiewicz, *Polskie życie literackie w Kijowie w latach 1905 - 1918*, Olsztyn 1990.

worach ukraińskich. Wymaga to wnikliwych badań porównawczych, gdyż rzadko poeci przyznają się do naśladowstwa, wykorzystania motywów wziętych z wierszy, dramatów, prozy innych twórców. W tomikach Łepkiego spotkać można pod tytułem utworu informację: „Z Konopnickiej” (*Ой посіяв, Колисанка, Ой коли б ти*) czy „Z Tetmajera” (*Бачу, як лине*), czasem autor sam wyjaśnia, że słynny wiersz *Zurawie* powstał po powrocie z przedstawienia *Nocy listopadowej* Stanisława Wyspiańskiego.¹³ Czyni tak i Twerdochlib w wymienionym już wierszu *Як тужить трембіта* czy O. Łucki, opatrując utwór *Ананке* informacją: „Z Micińskiego”. Podobnie F. Kokowski utwór *Бувай здорова!* opatruje informacją: „Z Micińskiego”. Najczęściej informacji takich brak. Głośna była sprawa wiersza B. Łepkiego *В світ за очі*, jego podobieństwo do fragmentu *Pana Balcera w Brazylii* Marii Konopnickiej.

Czasem mamy do czynienia ze świadomym nawiązaniem do utworu innego poety już w tytule czy w pierwszym wersie, z wykorzystaniem motywów. Przykładem mogą tu być wiersze Łepkiego, rozpoczynające się od słów *Розжалобилася душа в смутках непомірних*, przypominające utwór Jana Kasprowicza, czy *Коли умру і в тихім гробі ляжу*, będący nawiązaniem do utworu Wyspiańskiego. Podobne przykłady można znaleźć w twórczości Paczowskiego. Jego *Сон української ночі* powstał niewątpliwie pod wpływem *Wesela* Wyspiańskiego. Twórczość Tetmajera była inspiracją dla Czarneckiego, Łuckiego, Twerdochliba. O Czarneckim właśnie powiada autor *Української bohemy*, że był poetą mało oryginalnym i zanadto podglądał twórców Młodej Polski.¹⁴

Można też doszukiwać się wpływów piewcy „nagiej duszy” - Stanisława Przybyszewskiego - na twórczość Jackiwa i innych poetów spod znaku Młodej Muzy. Lesia Ukrainka w artykule *Замітки про новітню польську літературу* (Uwagi o nowszej polskiej literaturze) poddała ostrej krytyce poglądy Przybyszewskiego, oskarżając go o to, że miał zgubny wpływ na literaturę ukraińską, czyli na ugrupowanie Młodej Muzy.¹⁵ To podkreślenie związków z literaturą polską wcale nie oznacza, że twórczość tych poetów nie była oryginalna. Dokonując rewolucji w literaturze, szukali oni wzorców, nauczycieli, dlatego, jak pisze Karmański:

¹³ Б. Лепкий, *Твори в двох томах*, Київ 1991, Примітки, s. 833.

¹⁴ „Молода Муза”. Антологія, s. 294.

¹⁵ Леся Українка, *Твори в п'яти томах*, Київ 1954, s. 379-395.

„Одні з нас задивлялися на ближчий захід, на Молоду Польшу, інші сягали поглядом куди далі”¹⁶

Wspomniano wcześniej o Twerdochlibie jako o niestrudżonym tłumaczu literatury ukraińskiej na język polski, wiemy, że przekładał utwory Mickiewicza, Słowackiego, Konopnickiej, Asnyka, Kasprowicza, Przerwy-Tetmajera na język ukraiński i owe tłumaczenia wymagają odszukania. Są jeszcze inne problemy życia literackiego stanowiące pole badawcze dla historyka literatury, np. obecność utworów poetów i pisarzy ukraińskich w polskich księgarniach, bibliotekach, czy jako temat odczytów publicznych, wykładów uniwersyteckich itp.

¹⁶ П. Карманський, *Українська богема*, s. 271.